

ნათია ფიფია

ასისტენტ-პროფესორი, თსუ

შარჟი, როგორც საისტორიო წყარო საქართველოს შესახებ ბრიტანული და ახალზელანდიური კარიკატურების მაგალითზე

შარჟების შესწავლას საქართველოში, შეიძლება ითქვას, პერიოდული აღმასვლა ახასიათებს. ეს საკითხი მეთოდის დამუშავების თვალსაზრისით 60-70-იან წლებში იყო პოპულარული მსოფლიო ისტორიოგრაფიაში და საქართველოშიც ზუსტად ამ პერიოდში სწავლობდნენ. დღეს საქართველოში ნელნელა ისევ პოპულარული ხდება. ჩვენს ინტერესს კარიკატურების შესწავლა უფრო მეთოდური თვალსაზრისით იქცევს.¹ კონკრეტულ შემთხვევაში ჩვენი ინტერესის საგანს წარმოადგენს კომპარატივისტული კვლევა – საქართველოს შესახებ არსებული კარიკატურები ბრიტანულ და ახალზელანდიურ პრესაში. გამოდინარე იქიდან, რომ ერთი ქვეყანა მეტნაკლებად ნეიტრალურია, ხოლო მეორე სრულიად ნეიტრალური საქართველოს საკითხისადმი, გამოხატვის ფორმები და შინაარსი მათ პრესაში გამოქვეყნებულ კარიკატურებში რამდენადმე განსხვავდება. სწორედ ეს განსხვავებები და მსგავსებები იქცევს ამჯერად ჩვენს ყურადღებას.

ბრიტანული კარიკატურების კატალოგი შექმნა კენტის უნივერსიტეტმა და ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: <https://archive.cartoons.ac.uk/Default.aspx?> აქ მოცემულია ყველა კარიკატურის პასპორტი: მითითებულია ავტორი, სათაური, გამომცემელი, შარჟის ტექსტი, გამოსახული პიროვნებები, დაკავშირებული

¹ ნ. ფიფია. პოლიტიკური შარჟის საკითხისათვის ზვიად გამსახურდიაზე შექმნილი კარიკატურების მიხედვით. კრ. ზვიად გამსახურდია: პოლიტიკა, მეცნიერება, ლიტერატურა. თბ. 2020; ნ. ფიფია. კარიკატურა, როგორც საისტორიო წყარო საქართველოს შესახებ ბრიტანული კარიკატურების მაგალითზე. საერთაშორისო კონფერენციის, „არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები“, (25-27 ოქტომბერი, 2018, თბილისი) მასალები. თბ. 2019.

რებული ტექსტი (მაგ. სერიალი ან სიმღერა), სუბიექტები და საავტორო უფლება.

შარჟების ახალზელანდიური არქივი დაამუშავა ახალი ზელანდიის ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ და გაცემულია 50 000 მდე ერთეული. ისინი ხელმისაწვდომია შემდეგ ვებ-გვერდზე: <https://natlib.govt.nz/collections/a-z/new-zealand-cartoon-archive> საქართველოს საკითხს ახალზელანდიურ პრესაში მიეძღვნა 17 შარჟი, მათ შორის ერთისთვის გამოხატვის ფორმა პოსტერია. თემატიკა ბრიტანული პრესისგან რამდენადმე განსხვავებულია. სამწუხაროდ, ამ არქივს მითითებული არ აქვს, თუ კონკრეტულად რომელ ჟურნალში გამოქვეყნდა ესა თუ ის შარჟი, თუმცა, გამომდინარე იქიდან, რომ ახალზელანდიური პრესის დამოკიდებულებაზე ჩვენს საკითხთან მიმართებით გავლენას პოლიტიკური დაჯგუფებები არ ახდენენ, ახალზელანდიელების საქართველოს საკითხისადმი დამოკიდებულება ზოგადად ერთნაირად ნეიტრალურია ყოველთვის, და, შესაბამისად, კონკრეტულად რომელ ჟურნალში გამოქვეყნდა ესა თუ ის შარჟი, ამას ჩვენი კვლევისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა არ აქვს.

ბრიტანულ პრესაში ქართულმა თემატიკამ რამდენჯერმე მიიქცია ყურადღება. არქივში წარმოდგენილია სულ 25 შარჟი, რომლებიც თარიღდება 1956, 1988-91, 1998, 2005, 2008, 2014 წლებით. ბრიტანულ პრესაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობები, უფრო ნაკლებად, აშშ-საქართველოს ურთიერთობები, ამასთან რაც უფრო აქტუალური იყო თემა, მით უფრო უფრო მეტი კარიკატურა მიეძღვნა მას.

ახალზელანდიურ პრესაში საკითხის საერთაშორისო აქტუალობა ნაკლებად მნიშვნელოვანია, ამ პრესაში სხვადასხვა სახის ინფორმაცია გახდა კარიკატურისტების ინტერესის საგანი. ყველაზე მნიშვნელოვანი თემები, მაგ. ავვისტოს ომი, მათ არ გამორჩენიათ.

შარჟების დამუშავების მეთოდის ძირითადად რამდენიმე მკვლევარმა შეიმუშავა. კონკრეტულად ლ. შტრაიხერმა² უ. ა. კუპემ³, თ. მ. კემნიცმა⁴ და ჩვენც მათ რეკომენდაციებს ვითვალისწინებთ. ასევე საკუთარ მეთოდისაც ვურთავთ.

² L. Streicher. On a Theory of Political Caricature. Comparative Studies in Society and History 9 (04). 1967.

³ W.A. Coupe. Observations on a Theory of Political Caricature. Comparative Studies in Society and History 11 (01). 1969.

⁴ T. M. Kemnitz. The cartoon As a Historical Source, The Journal of Interdisciplinary History Vol. 4, No. 1, The Historian and the Arts (Summer, 1973).

ბრიტანული კარიკატურები ჩვენი კვლევის საგანი აღრეც გახდა და ისინი შინაარსობრივად ჩვენ უკვე შესწავლილი გვაქვს, ამიტომაც წინამდებარე სტატიაში შინაარსობრივი თვალსაზრისით ყურადღებას გავამახვილებთ ახალზელანდიურ სტატიებზე და პარალელურად მათ ბრიტანულ კარიკატურებს შევადარებთ. ასევე გამოვყოფთ რამდენიმე ასპექტს მათ შორის განსხვავებებთან დაკავშირებით და აღვნიშნავთ ამ განსხვავებების მიზეზებს.

კონკრეტული შეკითხვები, რომელიც ამ განსხვავებებისა და მსგავსების დაფიქსირების საშუალებას იძლევა, შემდეგია:

- ✓ რისი თქმა სურს შარჟის ავტორს და სელექტიურად ზომ არ ამატებს ან წარმოაჩენს რაიმე ინფორმაციას?
- ✓ რა გავლენას ახდენს ეროვნება კარიკატურისტის მიერ თავისი სათქმელის გამოხატვისას გამოხატვის ფორმებსა და შინაარსზე?
- ✓ რა მიზნით შეიქმნა კონკრეტული შარჟი და ახდენს თუ არა ეს გავლენას მის, როგორც წყაროს სარგებლიანობაზე?
- ✓ ვისთვის, რა აუდიტორიისთვის შეიქმნა კონკრეტული შარჟი და ახდენს თუ არა აუდიტორია გავლენას შარჟის შინაარსზე ან ინფორმატიულ შესაძლებლობებზე?
- ✓ რა გავლენას ახდენს კონტექსტი, რომელშიც ის შეიქმნა წყაროს ინფორმატიულ სარგებლიანობაზე?
- ✓ რა თვალსაზრისით არის შარჟი შეზღუდული, რამ შეზღუდა შარჟის ავტორის ცოდნა და ახდენს თუ არა ეს გავლენას მის ინფორმატიულ შესაძლებლობებზე?

2003 წლის კარდების რეგოლაციის პერიოდში, კერძოდ, 25 ნოემბერს, სავარაუდოდ პირველად⁵, საქართველომ მიიქცია ახალზელანდიური პრესის ყურადღება. ე. შევარდნაძეს ცნობილმა ახალზელანდიელმა კარიკატურისტმა უებ მიურეიმ მიუძღვნა შარჟი. მასზე საქართველოს იმდროინდელი პრეზიდენტი გამოსახულია საწყალი სახით, იგი თითქოს ითხოვს პასუხს შეკითხვაზე – რა ხდება? და ასავსავებს ხელებს (იხ. დანართი 1)⁶. იმავე პერიოდში უებ მიურეი აქვეყნებს კიდევ ერთ კარიკატურას, რომელზეც პრეზიდენტი შევარ-

⁵ ჩვენ მიერ პუბლიკაციაში გამოყენებული მასალა ეფუძნება ახალი ზელანდიის ეროვნულ ბიბლიოთეკის მასალებს, შესაბამისად, სავარაუდოდ, მათი არქივი სრულია.

⁶ უებ მიურეი, ე. შევარდნაძე. 2003 წ. 25 ნოემბერი. აღექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.367848> ბოლო ნახვა: 26.04.2020.

ღნაძეა გამოსახული, თუმცა, კარიკატურა შედარებით ნაკლებად გამოხატავს კონკრეტულ ემოციებს (იხ. დანართი 12)⁷.

2008 წლის 9 აგვისტოს უებ მიურეი ამჯერად საქართველოს პრეზიდენტ მიხეილ სააკაშვილს უძღვნის კარიკატურას. მასზე იგი გამოსახულია სიტყვით გამოსვლის მომენტში, უკანა ფონზე კი ჩანს საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს ლოგო საქართველოს დროშით. კარიკატურა საკმაოდ ნეიტრალურია და ავტორის დამოკიდებულების კვლევა რთულია (იხ. დანართი 2).⁸

11 აგვისტოს გ. კ. ბოდი აგვისტოს ომზე აქვეყნებს კარიკატურას, რომელზეც გამოსახულია დაბომბილი ქალაქი (სავარაუდოდ, ალუზიაა გორზე) ტანკებით და ამ ქალაქის ფონზე სიკვდილი თავისი ცელით ზის როიალთან და უკრავს, თან მღერის სიმღერას: „Georgia, Georgia, no peace I find“⁹. იქვე დგას ტრაფარეტი, რომელსაც აწერია: „Now playing BLIND nationalism“¹⁰. ხაზგასმული და აქცენტირებულია სიტყვა „ბრმა“ (იხ. დანართი 3).¹¹

11 აგვისტოს კიდევ ერთი კარიკატურა გამოქვეყნდა, კერძოდ, მ. მორო აქვეყნებს შარჟს, რომელზეც გამოსახულია რუსეთი და საქართველო. რუსეთის შემთხვევაში გამოყენებულია ცნობილი სინექლოკიული ალეგორია – დათვი, ხოლო საქართველოს შემთხვევაში წვერებიანი, კავკასიური გარეგნობის მამაკაცი იარაღით ხელში, რომელიც იპარავს შეშინებულ დათვის ბელს და გარბის. მას მოსდევს გამძვინვარებული, ღორბლიანი დათვი, როგორც

⁷ კარიკატურა ავტორმა გადმომიგზავნა პირადი მიმოწერისას და მომაწოდა ინფორმაცია, რომ გამოაქვეყნა დაახლოებით იმავე პერიოდში, თუმცა არ მიუთითებია, ზუსტად რომელ გაზეთში (ნ. ფ.).

⁸ უებ მიურეი, მიხეილ სააკაშვილი. 9 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.516531> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

⁹ თარგმანი ინგლისურიდან: „საქართველოვ, საქართველოვ, მშვიდობა არ მეღირსა“.

¹⁰ თარგმანი ინგლისურიდან: „ახლა ვთამაშობთ ბრმა ნაციონალიზმს“.

¹¹ გაი კვეერნ ბოდი, Now playing BLIND nationalism. 11 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.551391> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

რუსეთის სიმბოლო. დათვის ბელი სამხრეთ ოსეთის ალეგორიაა. ყველა ალეგორიულ პერსონაჟს შესაბამისი წარწერა ახლავს, რათა მკითხველს ავტორის სათქმელის აღქმა გაუადვილდეს. „საქართველოს“ კომენტარი შემდეგია: “Sheesh... Always overreacting!”¹² სავარაუდოდ, ეს კომენტარი რუსეთის მიმართ არის გაუღებელი (იხ. დანართი 4).¹³

და ბოლოს, 11 აგვისტოს ჯეიმს ჰაბარდმა კიდევ ერთი კარიკატურა მიუძღვნა აგვისტოს ომს. მასზე რამდენიმე ქვეყანა, კერძოდ, რუსეთი, საქართველო, ამერიკა და ერაყი, გამოსახული არიან სინექდოკიული ალეგორიის სახით: რუსეთი შავი დათვის სახით, რომელსაც თათი აქვს ჩაყოფილი თაფლით სავსე ქილაში, საქართველო წარმოდგენილია თაფლის ქილის სახით, რომელშიც რუსულ დათვის ხელი აქვს ჩაყოფილი და მიირთმევს, აშშ წარმოდგენილია სხვა დათვის – ვინი პუკის სახით, რომელსაც უნებურად თათი ჩარჩენია თაფლის ქილაში, ხოლო ქილას აწერია: ერაყი. გამოსახულებაზე აშშ რუსეთს ჭკუას არიგებს: “That is a “Disproportionate” and dangerous action...” (იხ. დანართი 5).¹⁴

12 აგვისტოს ა. ჩ. ჰოუკი აქვეყნებს კარიკატურას, რომლის პუბლიკაციაც მიზნად იმდენად საქართველოს საკითხების გამომხატვრებას არ ისახავდა, რამდენადაც საკუთრივ ახალზელანდიური პოლიტიკური სპექტრის გაშარუებას. კარიკატურაზე გამოსახულია ახალი ზელანდიის იმდროინდელი პრემიერ მინისტრი ჰელენ კლარკი, რომელიც ურეკავს საგარეო საქმეთა მინისტრს უინსტონ პეტერს და ეუბნება: “Winston - we need you in South Ossetia.”¹⁵ აქ მინიშნებაა შემდეგ საკითხზე: პეტერსი ამ დროისათვის რამდენადმე არაპოპულარული იყო მისი პარტიისთვის გაწეული ღონისძიებების გა-

¹² თარგმანი ინგლისურიდან: „ჩუუ, ყოველთვის ზედმეტი რეაქცია აქვს!“

¹³ მაიკლ მორო, Sheesh... Always overreacting. 11 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.516369> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

¹⁴ ჯეიმს ჰაბარდი, That is a „Disproportionate“ and dangerous action... 11 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.517948> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

¹⁵ თარგმანი ინგლისურიდან: „უინსტონ, სამხრეთ ოსეთში გვჭირდება“.

მო¹⁶. 2008 წლის 29 აგვისტოს ჰელენ კლარკმა ის გადააყენა საგარეო საქმეთა მინისტრობიდან და თავად შეითავსა ეს თანამდებობა. ომი სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე, როგორც ჩანს, გამოყენებულია, როგორც გადასახლების სიმბოლო, დასჯის ადგილი – მოუსავლეთი ან უბრალოდ, მოსაშორებელი პოლიტიკური ფიგურის გაგზავნის ადგილი (იხ. დანართი 6).¹⁷

მ. მორო ისევ უბრუნდება საქართველოს საკითხს და 13 აგვისტოს აქვეყნებს კარიკატურას ეპიგრამით “Hey Putin, stop your illegal military invasion! Yo China, clean up your human rights record! Dang, why can't anyone hear me?”¹⁸ ფრაზას, რომელიც ეპიგრამად არის გამოყენებული, შარჟზე ავტორი ჯორჯ ბუშს ათქმევინებს. თვითონ შარჟი ბუშის ორი გამოსახულებისგან შედგება. პირველზე იგი ამ ფრაზას ამბობს თითქმის ბოლომდე და ღვას კვარცხლბეკზე, რომელსაც აწერია: „მაღალი მორალური სტანდარტები“. ხოლო მეორეზე ჩანს, რომ ის სინამდვილეში ღვას ბომბის აფეთქებით გამოწვეულ ორმოში, თხრილში და მის გარშემო წარწერებია: „ერაყის ოკუპაცია, გუანტანამო, წამება, საიდუმლო ციხეები“ და ამასთან ამბობს ფრაზის დასასრულს „რატომ არავის არ ესმის ჩემი?“ (იხ. დანართი 7).¹⁹

იმავე დღეს მ. უინთერი აქვეყნებს შარჟს „BUSHwhacked“, რომელზეც ვ. პუტინია გამოსახული, რომელსაც ვიდაცამ თავში ხელი წამოარტყა. ხელის გასწვრივ ამერიკის დროშაა გამოსახული და შესაბამისად იგულის-

¹⁶ Leah Haines, Election 2011: Winston Peters' dramatic rise from the mire. New Zealand Herald. 26 November, 2011. ხელმისაწვდომია: https://www.nzherald.co.nz/nz/election-2011-winston-peters-dramatic-rise-from-the-mire/I7NMETISK3CJDC3ZJLFTP64MWY/?c_id=1&objectid=10769091 ბოლო ნახვა: 8.02.2022.

¹⁷ ალან ჩარლზ ჰოუკი, Winston - we need you in South Ossetia. 12 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.516505> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

¹⁸ თარგმანი ინგლისურიდან: „ეი, პუტინ, შეწყვიტე შენი არალეგალური სამხედრო თავდასხმა! ეი, ჩინეთო, მოაწესრიგე ადამიანის უფლებების საკითხი შენთან, უი, რატომ არავის არ ესმის ჩემი?“

¹⁹ მაიკლ მორო. Hey Putin, stop your illegal military invasion! Yo China, clean up your human rights record! Dang, why can't anyone hear me? 13 აგვისტო, 2008.

ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.516706> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

ხმება, რომ მას თავში ხელი წამოარტყა აშშ-მ ან/და, კონკრეტულად, ჯორჯ ბუშმა (იხ. დანართი 8).²⁰

15 აგვისტოს მ. მორო ისევ აქვეყნებს კარიკატურას, რომელზეც გამო-სახული არიან საქართველო და ნატო ჯარისკაცების სახით. ქართველი ჯა-რისკაცი (საქართველოს ალევორია) ეკითხება ნატოს ჯარისკაცს: “Will you support us if we fight Russia?”²¹, ხოლო ის პასუხობს: “Of course, that's what friends do”²². ეს კარიკატურაც მ. მოროს სტილშია ორი კადრით შესრულე-ბული, ზუსტად ისევე, როგორც 13 აგვისტოს გამოქვეყნებული კარიკატურა ბუშის გამოსახულებით. მეორე კადრში ნატოს ჯარისკაცები კუბოთი მიასვე-ნებენ საქართველოს (იხ. დანართი 9)²³.

22 აგვისტოს უებ მიურეი ისევ აქვეყნებს კარიკატურას საქართველოს-თან კავშირში, ამჯერად ვლადიმერ პუტინის გამოსახულებით, რომელიც ზის სკამზე ნიშნად იმისა, რომ აგვისტოს ომთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიმღები პირი ის არის და არა პრეზიდენტი მედვედევი (იხ. დანართი 10)²⁴.

2010 წელს ახალზელანდიურ პრესაში საქართველომ ვანკუვერის ოლ-იმპიადაზე დატრიალებული ტრაგედიით მიიქცია ყურადღება. 12 თებერვალს ნოდარ ქუმარიტაშვილის ვანკუვერში დაღუპვის თემა ორჯერ გახდა ახალ ზელანდიური პრესის ინტერესის საგანი. ორივე შემთხვევაში ის ახალ ზე-ლანდიაში არსებული ვითარების კრიტიკას ისახავდა მიზნად და ვანკუვერის ტრაგედია გამოყენებულია გაფრთხილების მიზნით. 17 თებერვალს ჯეიმს ჰა-ბარდმა გამოაქვეყნა შარჟი, რომელზეც გამოსახულია სეავი-კორესპონდენტი, რომელიც აშუქებს ზამთრის ოლიმპიადას. მას თვალეზე კამერა აქვს დამაგ-

²⁰ მარკ უინთერი, BUSHwhacked. 13 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.517175> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

²¹ თარგმანი ინგლისურიდან: „დაგვეხმარებით რუსეთთან ომში?“

²² თარგმანი ინგლისურიდან: „რასაკვირველია, ჩვენ ხომ მეგობრები ვართ“.

²³ მაიკლ მორო, “Will you support us if we fight Russia?” “Of course, that's what friends do.” 15 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.516941> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

²⁴ უებ მიურეი, ვლადიმერ პუტინი. 22 აგვისტო, 2008. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.517743> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

რებული, ასევე მიკროფონი და მინი სატელევიზიო თეფში. ეპიგრამად წერია: „Next! On NZ TV... Death of a Winter Olympian!!!”²⁵ კარიკატურა აკრიტიკებს ახალ ზელანდიურ პრესას, რომელმაც ზედმეტად გულგრილად და არამიზანშეწონილი ფორმით წარმოაჩინა ეს ტრაგიკული შემთხვევა (იხ. დანართი 11)²⁶ ან სავარაუდოდ, ასევე აკრიტიკებს ზოგადად ამ ტელევიზიის მიერ ინფორმაციის მშრალად და გულგრილად გადმოცემის პოლიტიკას. 22 თებერვალს იმავე თემასთან კავშირში გერიკ ტრემეინმა შექმნა შარჟი. შარჟზე გამოსახული არიან პოლიციელები. მათ დიდი სიჩქარით მოძრავი რამდენიმე მანქანა გვერდს უვლის ისეთ ადგილას, სადაც წინ დგას დიდი ტრაფარეტი წარწერით „Slow down!”²⁷ ერთი პოლიციელი ამბობს: „Do you sometimes wonder if our winter Olympians are the only ones getting the message?”²⁸ ბიბლიოთეკის არქივის მიერ გაკეთებულ მინაწერში აღნიშნულია, რომ შარჟი ყურადღებას ამახვილებს დიდი სიჩქარით მოძრავ ავტომობილებზე ახალ ზელანდიაში, ასევე ვანკუვერის ზამთრის ოლიმპიადის ციგებისთვის განკუთვნილი ტრასების საშიშროებაზე, რომელზეც დიდი სიჩქარის განვითარება იყო შესაძლებელი, რამაც გამოიწვია ქართველი სპორტსმენის დაღუპვა (იხ. დანართი 12)²⁹. კარიკატურის შინაარსი და ტონი უფრო თავად ახალზელანდიელ სპორტსმენებს აკრიტიკებს, რომლებიც სიჩქარეს არ ავითარებენ ჩვეულებრივ გზებზე მოძრავი ადამიანებისგან განსხვავებით, შესაბამისად, ჩემი აზრით, ავტორი უფრო საკუთარი ქვეყნის სპორტსმენებს აკრიტიკებს, რომელთაც ყველაფერი წააგეს ამ ოლიმპიადაზე და არცერთი მედალი არ ჩაუტანიათ საკუთარ ქვეყანაში³⁰.

²⁵ თარგმანი ინგლისურიდან: „შემდეგით... ახალზელანდიურ ტელევიზიაში. ზამთრის ოლიმპიადის მონაწილის სიკვდილი!”

²⁶ ჯეიმს ჰაბარდი, „Next! On NZ TV... Death of a Winter Olympian!!!“ 17 თებერვალი, 2010. ალექსანდრე ტერნზულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.559981> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

²⁷ თარგმანი ინგლისურიდან: „შეანელე“.

²⁸ თარგმანი ინგლისურიდან: „ზოგჯერ არ გიკვირს, რომ ჩვენი ზამთრის ოლიმპიელები ერთადერთი არიან, ვინც ამ გზავნილს იღებს?”

²⁹ გერიკ ტრემეინი, „Do you sometimes wonder if our winter Olympians are the only ones getting the message?” ალექსანდრე ტერნზულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/#details=ecatalogue.560271> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

³⁰ ვანკუვერის ოლიმპიადის ოფიციალური შედეგებისთვის იხ. ოლიმპიური კომიტეტის ვებ-გვერდი: <https://www.olympic.org/vancouver-2010> ბოლო ნახვა: 27.04.2020.

დაბოლოს, ცალკე ვახსენებთ კიდევ ერთ წყაროს, რომელიც საქართველოს ისტორიასთან არის კავშირში და ახალზელანდიური შარუების არქივში გამოქვეყნებულია, თუმცა უფრო პოსტერს წარმოადგენს. იგი 1993 წლის 13 აგვისტოს გამოქვეყნდა. პოსტერის სათაურია “Civilisation layer thinning” (ინგ. ცივილიზაციის შრე თხელდება). გამოსახულია ნახვრეტებიანი ხელი და მიახლოებისას ჩანს, რომ ეს ხელი არის ცივილიზაცია, ხოლო ნახვრეტები – ბარბაროსობა, რომელიც მას ჭამს. ალუზიაა ოზონის შრის შესუსტებაზე და იმავდროულად ომზე სერბიაში, ბოსნიაში, ერაყში, საქართველოსა და სამხრეთ აფრიკაში, ასევე ამ ომებით გამოწვეულ ქალთა მდგომარეობის გაუარესებაზე.³¹

ბრიტანული კარიკატურების აღწერილობა და ანალიზი ჩვენ გამოქვეყნებული გვაქვს³², ამიტომ ამჯერად მათ არ აღვწერთ, ბრიტანულ კარიკატურებს მხოლოდ შედარების კონტექსტში განვიხილავთ.

დაუბრუნდეთ ჩვენს მთავარ კომპარატივისტული კვლევისთვის საჭირო შეკითხვებს. აქვე აღვნიშნავთ, რომ რიგ შემთხვევებში მხოლოდ აგვისტოს ომის საკითხის გაშუქების თვალსაზრისით არსებული ინფორმაციის პირდაპირი შედარება შეგვიძლია, დანარჩენ შემთხვევაში შედარება არის არაპირდაპირი.

პირველ რიგში, საინტერესოა: რისი თქმა სურს შარუის ავტორს და სელექტიურად ზომ არ ამატებს ან წარმოაჩენს რაიმე ინფორმაციას?

აღსანიშნავია, რომ ამ ორი პრესიდან სელექტივიზმში ახალზელანდიური პრესის დადანაშაულება ნაკლებად შეიძლება, როდესაც საქმე ეხება საერთაშორისო მნიშვნელობის საქმეს, მაგალითად, აგვისტოს ომს. ისინი ცდილობენ წარმოაჩინონ ის, რაც იციან და გააკრიტიკონ, მათი აზრით, ყველა დამ-

³¹ თომას სკოტი, Civilization Layer Thinning. Shock global health threat. Holes appearing in young men in Serbia, Bosnia, Iraq, Georgia and South Africa. Civilization layer. Barbarism. Women and children are warned not to stay outdoors longer than ten minutes. 13 აგვისტო 1992. ალექსანდრე ტერნბულის სახელობის ახალი ზელანდიის ეროვნული ბიბლიოთეკის ვებ-გვერდი. ხელმისაწვდომია: <https://tiaki.natlib.govt.nz/Details=ecatalogue.111894> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

პოსტერის ფოტო საიტზე ჯერჯერობით ატვირთული არ არის, მხოლოდ აღწერილობაა.

³² ნ. ფიფია. კარიკატურა, როგორც საისტორიო წყარო საქართველოს შესახებ ბრიტანული კარიკატურების მაგალითზე. საერთაშორისო კონფერენციის, „არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა – ტენდენციები და გამოწვევები“, (25-27 ოქტომბერი, 2018, თბილისი) მასალები. თბ. 2019.

ნაშავე. ბრიტანული პრესა ომის დაწყების საკითხში პასუხისმგებლობას ცალსახად რუსეთს აკისრებს, რაც მაშინ საქართველოს და მისი სტრატეგიული მოკავშირის ამერიკის შეერთებული შტატების ოფიციალური პოზიცია იყო. შესაბამისად, ბრიტანული სელექტივიზმში სტრატეგიულ პარტნიორობთან ურთიერთობით არის განპირობებული, მიუხედავად იმისა, რომ თავისთავად პრესა ბრიტანეთში თავისუფალია და ნებისმიერ ჟურნალისტს ამის მიუხედავად, შეეძლო ყველა მონაწილე მხარე გაეკრიტიკებინა, როგორც ამას ახალზელანდიელი ავტორები აკეთებენ (იხ. ქვემოთ).

ასევე საინტერესოა, რა გავლენას ახდენს ეროვნება კარიკატურისტის მიერ თავისი სათქმელის გამოხატვისას გამოხატვის ფორმებსა და შინაარსზე?

აღსანიშნავია, რომ ყველა ბრიტანელი ხელოვანი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებთან დაკავშირებით მეტ-ნაკლებად ობიექტურია, ისინი დასავლეთის იმდროინდელ პოზიციას გამოხატავენ კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით. მაგრამ თუკი, ბრიტანელი ავტორები მაინცდამაინც კრიტიკულები არ არიან ამერიკელებთან მიმართებით, ამ მხრივ, ახალზელანდიური პრესა უფრო მწვავეა. ახალზელანდიელი ავტორები უფრო კრიტიკულად არიან განწყობილი რუსეთის მიმართ და ეს ჩანს რამდენიმე შარჟში (იხ. დანართები 4, 5, 7, 8, 9, 10), თუმცა მათ არ ავიწყდებათ არც ამერიკის შეერთებული შტატებისა და მისი პრეზიდენტის ჯორჯ ბუშის გაკრიტიკება (იხ. დანართი 5 და 7). ისინი არც ნატოს მიმართ არიან მაინცდამაინც ნდობით განწყობილი (იხ. დანართი 9). უნდა აღინიშნოს, რომ სრულიად ობიექტურები მაინც არ არიან, თუმცა ცდილობენ. ამის მაგალითია მაიკლ მოროს პირველი შარჟი აგვისტოს ომთან დაკავშირებით, რომელშიც ის რუსეთსაც აკრიტიკებს და მას ბოროტ დათვად წარმოაჩენს, მაგრამ საქართველოსაც აკრიტიკებს და ნაციონალისტად წარმოაჩენს, რომელიც დათვს სტაცებს მის ბელს. სხვა საკითხია, რომ სამხრეთ ოსეთი დათვის ბელს, ანუ რუსეთის საკუთრებას ნამდვილად არ წარმოადგენს, თუმცა, ეს მოროს ნაკლებ ინფორმირებულობით არის განპირობებული თუ მისი ხედვით, რუსეთი ასე აღიქვამს სამხრეთ ოსეთს, ეს ცალკე საკითხია. აქვე აღსანიშნავია, რომ მ. მორო ამ შარჟს 11 აგვისტოს აქვეყნებს, 13 აგვისტოს ის უკვე ამერიკას და ბუშს აკრიტიკებს, ხოლო 15 აგვისტოს ნატოს და ამერიკას, როგორც ჩანს. ჩვენი ვარაუდით, მაიკლ მოროს ინფორმაციული ბაზა საკითხთან დაკავშირებით გაიზარდა და საქართველოსთან მიმართებაში ნაკლებად კრიტიკული გახდა,

მეტიც, რამდენადმე თანაგრძნობით აღსავსე, განსაკუთრებით 15 აგვისტოს. აღსანიშნავია, რომ 11 აგვისტოსთვის საქართველოს ნაციონალიზმში სხვა ავტორიც სდებდა ბრალს, ამასთან, რუსეთს ადანაშაულებდა ომის გაჩაღებაში, კერძოდ, გ. კ. ბოდი (იხ. დანართი 3). როგორც ჩანს, ორივე ავტორზე საკითხთან დაკავშირებით ომის საწყის ეტაპზე ნაკლები ინფორმირებულობა ახდენს გავლენას.

გამოხატვის ფორმები ორივე პრესაში ფაქტობრივად ერთნაირია. ტრადიციულად, რუსეთის სინეკდოკიულ ალეგორიად დათვია გამოყენებული. რუსეთის დათვად აღქმა საერთაშორისოდ დამკვიდრებული ფორმაა და შესაბამისად, ეს გასაგებიც არის.

აქვე განვიხილავთ ერთ საკითხს: **რა თვალსაზრისით არის შარჟი შეზღუდული, რამ შეზღუდა შარჟის ავტორის ცოდნა და ახდენს თუ არა ეს გავლენას მის ინფორმაციულ შესაძლებლობებზე?**

ბრიტანელი კარიკატურისტები საკმაოდ ინფორმირებულები ჩანან საქართველოს შესახებ. პირველი კარიკატურა ბრიტანულ პრესაში აგვისტოს ომთან დაკავშირებით, 10 აგვისტოს გამოჩნდა და დევიდ ჰალდეინის ავტორობით დაიბეჭდა Sunday Express-ში, რუსეთისადმი კრიტიკულადაა განწყობილი. აქ გაშარჟებულია კრემლი ფრაზით: “I’ve got Georgia on my mind”³³ – ალუზიაა ცნობილ სიმღერაზე “Georgia on my mind”. 11 აგვისტოს გამოქვეყნებულ ბრიტანულ კარიკატურებში რუსეთი უკვე დათვის სახით არის წარმოდგენილი და გამოხატულია ისე, რომ ომში დამნაშავე რუსეთია – ის არის დათვი, რომლისთვისაც საქართველო თაფლია, ან კიდევ პუტინს დათვის სახე აქვს და თათი აქვს დადებული საქართველოზე. ახალზელანდიური პრესა ამ დროისთვის ჯერ კიდევ ნაკლებად კრიტიკულია რუსეთისადმი. როგორც ჩანს, საკითხთან დაკავშირებით ბრიტანელების მეტად ინფორმირებულობა ამერიკელებთან მათ უფრო ინტენსიურ კავშირს და, ზოგადად, ბრიტანელი ავტორების მიერ ამერიკული პრესის უკეთ ცოდნას უნდა მივაწეროთ. დევიდ ჰალდეინი რუსეთ-საქართველოს ისტორიაში რამდენადმე ჩახედული ჩანს, რადგან 17 აგვისტოს ის აქვეყნებს შარჟს, რომელზეც გამოსახულია საქართველოს მიმართულებით მოძრავი რუსული ტანკი და მისი ეკიპაჟი სიტყვებით: „უკან დასახვე გზას ვერ ვპოულობ, როცა ამ მიმართულებით

³³ დევიდ ჰალდეინი, „I’ve got Georgia on my mind“, № 91180 in British Cartoon Archive, ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: <https://archive.cartoons.ac.uk/Default.aspx?> ბოლო ნახვა: 28.04.2020.

მივდივარ“.³⁴ ბრიტანულ ავტორებთან შედარებით ახალზელანდიელი ავტორების შედარებით ნაკლებად ინფორმირებულები არიან, თუმცა, ამასთან გულ-გრილობით გამოწვეული ობიექტურობაც ახასიათებს და შესაბამისად, ახალ-ზელანდიური შარჟები იმით არის საინტერესო, რომ სწორედ ამ ტიპის პრესის დამოკიდებულებას გამოხატავს – *გულგრილად ობიექტურობის*.

შემდეგი ჩვენთვის საინტერესო საკითხი არის – რა მიზნით და რა აუდიტორიისთვის შეიქმნა კონკრეტული შარჟი და ახდენს თუ არა ეს გავლენას მის, როგორც წყაროს სარგებლიანობაზე ან მის შინაარსზე?

ორივე შემთხვევაში, ბრიტანული და ახალზელანდიური შარჟები, მათ ქვეყანაში ფართო მასების ინფორმირებას ისახავდა მიზნად მათთვის ან ზოგადად, მსოფლიო საზოგადოებისთვის აქტუალურ თემებზე. ბრიტანულ პრესაში ოდნავ იგრძნობა ამერიკის შეერთებული შტატების და საქართველოს თანაგრძნობა. თუმცა, ეს ვერ ახდენს უარყოფით გავლენას მათ სარგებლიანობაზე. შესაბამისი კრიტიკული ანალიზით, მათგან ჩვენთვის სასურველი ინფორმაციის მიღება მაინც შესაძლებელია. შინაარსს რაც შეეხება, ბრიტანულ კარიკატურებზე მიზანი (ბრიტანული საზოგადოების არამხოლოდ ინფორმირება, არამედ რუსეთის გაკრიტიკება) შინაარსზე გავლენას ახდენს, თუმცა ახალზელანდიელი კარიკატურისტების მიერ შექმნილი შარჟის შინაარსზე სამიზნე აუდიტორია გავლენას არ ახდენს – ეს გასაგებიცაა, რუსეთს მათთან პირდაპირი დაპირისპირება არ აქვს და ამ შემთხვევაში ისინი სრულიად გულგრილად გამოხატავენ თავიანთ სათქმელს.

რა გავლენას ახდენს კონტექსტი, რომელშიც ის შეიქმნა, წყაროს ინფორმატიულ სარგებლიანობაზე?

კონტექსტის კვლევის თვალსაზრისით საინტერესოა ის შარჟები, რომლებიც მიზნად საქართველოს შესახებ ინფორმირებას არ ისახავდნენ, არამედ ახალზელანდიური საშინაო პოლიტიკის წარმოჩენას ან მეტ-ნაკლებად აქტუალური საკითხის კრიტიკას. ასეთია ალან ჩარლზ ჰოუკის 12 აგვისტოს გამოქვეყნებული შარჟი “Winston - we need you in South Ossetia.” როგორც აღვნიშნეთ, პრემიერ-მინისტრმა ჰელენ კლარკმა საგარეო საქმეთა მინისტრი უინსტონ პეტერსი რამდენიმე დღეში თანამდებობიდან გადააყენა და თავად შეითავსა მისი პორტფელი. ამ შემთხვევაში საქართველოს საკითხი გამოყენე-

³⁴ დევიდ ჰალდინი, „Never could find reverse on this thing“, № 91185 in British Cartoon Archive, ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: <https://archive.cartoons.ac.uk/Default.aspx?> ბოლო ნახვა: 13.11.2022

ბულია მათთვისვე აქტუალური საკითხის გასაშუქებლად. ზუსტად ასევე, შარჟები, რომლებიც ეხება ნ. ქუმარიტაშვილის სიკვდილს ვანკუვერის ოლიმპიადაზე, ახალზელანდიაში არსებული მდგომარეობის გასაკრიტიკებლად არის გამოყენებული, იქნება ეს ახალზელანდიური ტელევიზიის მიერ გულგრილად, ცივად სიკვდილიანობის შესახებ ინფორმაციის ჭარბად და არაადეკვატურად გადმოცემა თუ ახალზელანდიურ ტრასებზე დიდი სიჩქარით მოძრავი ავტომობილების პრობლემა.

დაბოლოს, აღვიშნავთ რამდენიმე ზოგადი ხასიათის განსხვავებას ახალზელანდიურ და ბრიტანულ შარჟებს შორის. პირველი განსხვავება ის არის, რომ ბრიტანელი ავტორები საქართველოსთან მიმართებაში მხოლოდ პოლიტიკურ საკითხებს ეხებიან, მაშინ როდესაც ახალზელანდიური – სოციალურსაც. გამომდინარე იქიდან, რომ ახალზელანდიელებითვის აქტუალური სოციალური საკითხი მხოლოდ ის არის, რაც მათ ქვეყანაში ხდება, ლოგიკურია, რომ სოციალური კარიკატურები, რომელშიც საქართველო არის ნახსენები, მათ ქვეყანაში არსებული კონკრეტული ვითარების კრიტიკას ისახავს მიზნად და საქართველოს მხოლოდ იყენებს კონტექსტის ასახსნელად, მაგ. საქართველო შეიძლება იყოს გადასახლების ადგილი.

საინტერესოა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის დროინდელი შარჟები ახალზელანდიურში ბრიტანულისგან განსხვავებით არ არის. სავარაუდოდ, ამ საკითხმა მათი ინტერესი მაშინ ვერ გააღვივა და ისინი დიდი ინფორმატიულობითაც არ გამოირჩეოდნენ ყოფილ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებთან მიმართებათ, რის გამოც თავი აარიდეს საკითხის გაშუქებას. ზუსტად იგივე მიზეზით უნდა იყოს გამოწვეული ის ფაქტი, რომ ახალზელანდიური პრესა რუსეთ-უკრაინის ომის კავშირს რუსეთ-საქართველოს ომთან ვერ ხედავს ბრიტანულისგან განსხვავებით. ბრიტანეთში ჟურნალ Observer-ის კარიკატურისტი ორჯერ მიაწვდის მკითხველს, რომ ამ ორ ომს კავშირი აქვს ერთმანეთთან³⁵.

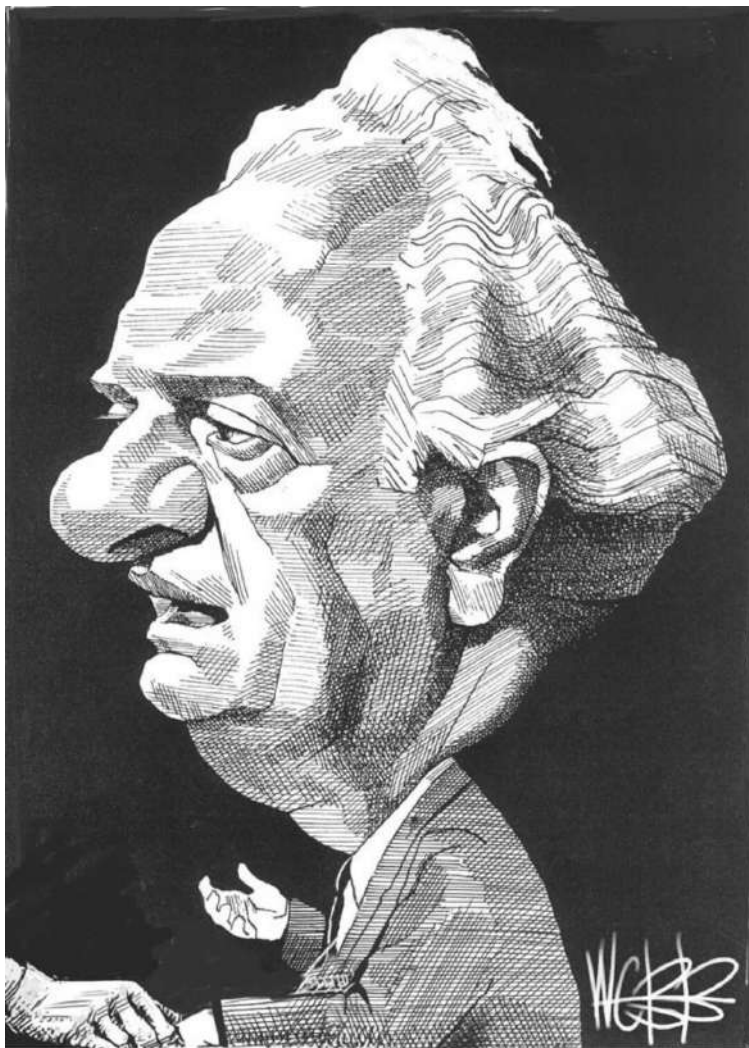
ცოტათი უცნაურია ახალზელანდიური პრესის ვარდების რევოლუციით დაინტერესება ბრიტანული პრესის იგნორის ფონზე. თუმცა, ამის მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ უბე მთელი, რომელიც ვარდების რევოლუციის დროს ედუარდ შევარდნაძეს ხატავს, მოგვიანებით ასეთივე პორტრეტულ კარიკატურებს

³⁵ კ. რიდლი. “Don't mention Georgia...” Observer. March 2, 2014, №100410; კ. რიდლი. Game of Thrones. Observer №100751 British Cartoon Archive. ხელმისაწვდომია: <https://archive.cartoons.ac.uk/> ბოლო ნახვა: 28.04.2020;

უძღვნის ჯერ მიხეილ სააკაშვილს, შემდეგ ვლადიმერ პუტინს. უებ მიურეი გამოხატვის ფორმად მხოლოდ პორტრეტულ კარიკატურას ირჩევს და, როგორც წესი, ინტერესდება ქვეყნის პირველი პირებით და ვარდების რევოლუციით მისი დაინტერესებაც ამით უნდა იყოს გამოწვეული.

ამრიგად, ბრიტანული და ახალზელანდიური კარიკატურები საინტერესო წყაროს წარმოადგენენ ჩვენთვის საქართველოსადმი იმდროინდელი საერთაშორისო იმიჯის კვლევის თვალსაზრისით. რაც შეეხება შედარებას, საინტერესოა, რომ საქართველოსთან განსხვავებული აქტიურობის ურთიერთობებიდან გამომდინარე, ამ ქვეყნებში საქართველოს სახე სხვადასხვანაირად არის წარმოჩენილი და აღსანიშნავია, რომ შარჟებში არსებული ეს განსხვავებაც საინტერესოა მეტნაკლებად ნეიტრალური ავტორების კვლევისას მეთოდის დამუშავების თვალსაზრისითაც.

დანართი 1. უებ მიურეი, ედუარდ შევარდნაძე. 25 ნოემბერი, 2003 წ.

დანართი 2. უებ მიურეი. მიხეილ სააკაშვილი. 9 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 3. გ. კ. ბოდი, „ახლა ვთამაშობთ ბრმა ნაციონალიზმს“. 11 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 4. მ. მორო. „ჩუუ, ყოველთვის ზედმეტი რეაქცია აქვს!“. 11 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 5. ჯ. ჰაბარდი, „That is a “Disproportionate” and dangerous action...“, 11 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 6. ალან ჩარლზ ჰოუკი, “Winston - we need you in South Ossetia.”
12 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 7. ბ. მორო. “Hey Putin, stop your illegal military invasion! Yo Chi-na, clean up your human rights record! Dang, why can't anyone hear me?” 13 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 8. მ. უინტერი. BUSHwhacked. 13 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 9. ბ. მორო. “Will you support us if we fight Russia? Of course, that's what friends do“. 15 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 10. უებ მიურეი. ვლადიმირ პუტინი. 22 აგვისტო, 2008 წ.

დანართი 11. ჯ. ჰაბარდი, “Next! On NZ TV... Death of a Winter Olympian!!!”, 17 თებერვალი, 2010 წ.

დანართი 12. გ. ტრევეინი, “Slow down!”, 22 თებერვალი, 2010 წ.

დანართი 12, უებ მიურეი, ედუარდ შევარდნაძე, 2003 წ.

Natia Phiphia

Assistant Professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

CARTOON AS A SOURCE ON THE EXAMPLE OF BRITISH AND NEW ZEALAND CARTOONS ABOUT GEORGIA

Summary

British and New Zealand press paid some attention to Georgia, most notably, August War became the common topic of their interest. Additionally, British press was interested in the collapse of the Soviet Union, while New Zealand press paid attention to some social and political issues inside their countries and connected Georgia with those topics, for example, the death of Georgian sportsman during Vancouver Olympiad was used to criticize New Zealand television's way of covering news or South Ossetia (Samachablo) was mentioned as place of political exile while addressing political outcasts of New Zealand. British authors usually are better informed about political events in Georgia and therefore, British cartoons reveal more in-depth acute political satire, while New Zealand authors are less informed and therefore their cartoons either show some superficial knowledge or reveal quite indifferent attitude towards the events. New Zealand authors usually are critical to every country involved in political processes, for example, during August War they criticized Georgia, USA and Russia equally, while the British authors were more prone to blame Russia.

Overall, these cartoons are very interesting to show the attitude of more or less neutral or even very neutral press towards international events involving Georgia. Also, they are very useful tool to study cartoons created by objective and neutral authors.